

Сергій БлавацькийORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1354-8767>

кандидат наук із соціальних комунікацій

Львівська національна наукова бібліотека України

імені В. Стефаника

(Львів, Україна)

blavser@gmail.com

УДК 070(100)(091):930"1974/2020"

**ПРОБЛЕМАТИКА ЗАХІДНОЇ ІСТОРІЇ ПРЕСИ:
КРИТИЧНИЙ ІСТОРІОГРАФІЧНИЙ ОГЛЯД
(1974–2020 рр.)**DOI: <https://doi.org/10.37222/2786-7552-2022-1-2>

У статті зроблено спробу здійснити комплексний історіографічний огляд досліджень із проблематики історії преси на Заході. Мета розвідки – синтетичний історіографічний огляд західних студій з тематики медіаісторії, зокрема пресознавства. Наукова новизна дослідження: вперше у вітчизняних працях з комунікативістики та медіастудій (теорії та історії журналістики) вводяться у науковий дискурс та обговорюються західні підходи, концепти, перспективи дослідження історії преси. Проведено аналіз головних студій з історії медіа на Заході на основі авторитетних західних міжнародних рецензованих журналів (*American Journalism*, *Communication Quarterly*, *Media History*, *Journalism History*). Зокрема, тут уперше в українському науковому дискурсі подано критичний огляд контрапунктної піонерської студії американського професора Дж. У. Кейрі «Проблема історії журналістики» («*Journalism History*»), опублікованої 1974 р. Проаналізовано її вплив на трансформацію концептуальних перспектив дослідження історії медіа. З'ясовано спільні та відмінні перспективи, інтерпретації, концепції та методологію дослідження історії медіа, зокрема преси, в західному академічному дискурсі. Показано спільні та відмінні перспективи щодо студіювання історії преси з трансатлантичної перспективи: з одного боку, в США, з іншого – в Західній та Північній Європі. Аргументовано, що актуальним і релевантним є переосмислення вітчизняних концептів дослідження історії журналістики з мейнстримової на Заході міждисциплінарної перспективи культурологічних студій, біхевіористської психо-

логії, глобальної історії, комунікативістики і медіастудій та нового (від середини 2010-х рр.), актуального в західноєвропейському та скандинавському медіадискурсі міждисциплінарного напрямку, крос-медіального і транснаціонального дослідження історії медіа – плюралістичної перспективи «заплутаних медіаісторій» (*Entangled Media Histories*). Акцентовано необхідність виваженої селективної інтерполяції західних підходів в український гуманітарний дискурс, зокрема перспектив дослідження історії медіа. Зроблено висновки та сформульовано перспективи подальших досліджень з історії преси як в Україні, так і за кордоном.

Ключові слова: історія преси, історія журналістики, історія медіа, західний, історіографія, огляд, американський, концепт, перспектива, методологія, культурологія, комунікативістика та медіастудії.

Актуальність і релевантність дослідження. Розвиток сучасної гуманітаристики характеризується кризовими, перехідними та трансформаційними процесами – як в Україні, так і за кордоном. Актуалізується важливість міждисциплінарних досліджень, крос-дисциплінарної методології та перспектив, зокрема в плані комунікації та синергії різних галузей наук. Особливо актуальним цей підхід є у новочасній українській гуманітаристиці, зокрема в журналістикознавстві (соціальних комунікаціях), яка хвибує, на думку деяких вітчизняних науковців-«природничників» (а також поодиноких українських гуманітаріїв нової генерації), «реферативністю», «описовістю», маргінальністю, локальністю та ізольованістю від зарубіжних, зокрема західних, досліджень.

Послугуючись кантівською термінологією, можна постулювати тезу, що в українській історії журналістики (преси) превалує принцип «ноумену», а не феномену. Іншими словами, медіаісторія у вітчизняній науковій літературі – це переважно «річ у собі», герметичний концепт, який ґрунтується або на засадах спеціальних історичних дисциплін (як-от головню археографії (джерелознавства), журналістикознавстві або на певних історичних методах (зокрема конкретно-історичному методі, «компаративних студіях», або традиційних, як зазначає М. Романюк, для українського журналістикознавства

«бібліографічно-описовому підході», методах «аналізу кількісних даних», «джерелознавчої критики і класифікації, а також комплексно-аналітичного, проблемно-хронологічного, структурно-типологічного, бібліографічно-описового і жанрово-видового» [4].

Схожі спостереження щодо стану сучасного журналістикознавства простежуються і в найновіших медіаісторичних оглядах українських медіадослідників, як, наприклад, О. Гудошник [1].

Винятками з цього правила є окремі студії представників найновішої генерації медіадослідників початку ХХІ ст., як от О. Богуславського, А. Бойко, І. Крупського, Н. Сидоренко, Л. Сніцарчук та ін. [1]. У ретроспективі початку 20-го століття варто відзначити студії визначного історика української преси І. Кривецького, якого Л. Сніцарчук охарактеризувала як «чи не найбільш заангажованого в історіографічний процес української журналістики», [5, с. 15].

Для згаданих досліджень характерною є міждисциплінарна перспектива, інтерполяція в науковий дискурс західних студій із медіаісторії, зокрема історії преси¹. У цьому плані варто виокремити передусім фундаментальне дослідження – монографію Л. Сніцарчук «Українська преса Галичини (1919–1939 рр.) і журналістикознавчий дискурс». У цій праці провідна українська дослідниця історії преси широко використала західні наукові дослідження із журналістикознавства міжвоєнної доби, зокрема, проаналізувала підходи та перспективи пресознавства представників впливової тоді німецької школи пресознавства. Дослідниця зазначила, що в міжвоєнну добу «журналістської “грамоти” галицькі студенти навчалися здебільшого у Берліні. Саме там функціонувала “Journalisten Hochschule” – “Журналістська вища школа”, дворічне навчання у якій охоплювало вивчення історії [sic!] і техніки газетної справи та пресового законодавства, а також низки загальноосвітніх предметів» [5, с. 275]. Актуальними та релевантними для новочасної української системи підготовки журналістських кадрів є рефлексії та міркування відомого українського журналіста, публіциста в міжвоєнній Німеччині В. Кучабського про

¹ Див., наприклад, історіографічний огляд вітчизняної медіадослідниці О. Гудошник про історію журналістики в епоху презентизму на прикладі її якісного аналізу медіаісторичних досліджень у США: [1].

диференціацію двох типів фахівців із журналістики – як за професійними компетенціями, так і за географічним принципом². Він, зокрема, стверджував, що «журналістам “передових капіталістичних держав” потрібна ґрунтовна економічна освіта, натомість українським журналістам “країни економічно відсталі, примітивної і оспалі, країни з надзвичайно простими і прозорими економічними умовами” потрібні тільки загальні знання із світової історії, історії права, філософії, політичної економії та історії однієї із західноєвропейських держав, “щоби в цей спосіб здобути собі порівнюючо-історичні мірила для оцінки подій у Східній Європі”, а також історії України, історії “польського і московського народу”, “польського і совітського державного і горожанського права та норм міжнародного права”, а ще – “знання політичної та економічної географії та економічної системи Східної Європи... з особливим узглядненням большевицької економічної системи”»³.

Концептуально-теоретичні рамки, методологія дослідження, наукова новизна. Відповідно, у цьому контексті актуалізується дослідницьке питання критичного аналізу західної наукової літератури. У цій статті ми подаємо критичний аналітичний огляд історіографії медіаісторичних досліджень у США та західноєвропейських країнах за майже півстоліття. Окрім того, у цій студії ми зіставляємо американські підходи до дослідження історії журналістики із сучасними західноєвропейськими в порівнянні та проєкції на реалії вітчизняної історико-журналістської науки. Таким чином, таке критичне зіставлення «трансатлантичної» історіографії медіаісторії дає змогу виявити білі плями, недосліджені місця у вітчизняній історіографії та окреслити оригінальні напрями для українських перспектив розвитку історії журналістики (зокрема історії преси).

Методологія дослідження: діахронний компаративний аналіз, історико-порівняльний аналіз, методи спеціальних історичних дисциплін (зокрема історіографії та головно – археографії), а також загальнологічні методи.

Наукова оригінальність розвідки полягає в тому, що вперше у вітчизняній журналістикознавчій дискурсі (зокрема в історію

² Див.: [5, с. 276, 277].

³ Цит. за: [5, с. 277].

журналістики) вводяться нові, раніше не відомі, відомості про принципи дослідження історико-журналістської науки в США, у скандинавських медіадослідженнях (Лундська школа «заплутаних медіаісторій») та західноєвропейській школі. Подано **ґрунтовний** критичний аналіз (і переклад) головних тез етапної праці в американській медіаісторії – статті професора Дж. Кейрі «Проблема історії журналістики» (1974). Окрім того, продемонстровано «імпакт» цієї праці на розвиток подальших студій з історіографії журналістики у США (на прикладі статей М. Скадсона, Дж. Нерона, Б. Клауд та ін.).

«Проблема історії журналістики»: генеза та концептуалізація проблематики Дж. Кейрі (1974). Інше ґрунтовне дослідження, яке заслуговує на окрему увагу, – це вже згадуваний історіографічний аналіз історії журналістики в США в добу презентизму української медіадослідниці О. Гудошник⁴. Зокрема, ця науковчиня вперше у вітчизняному журналістикознавстві подала реферативний огляд контрапунктного, резонансного (широко цитованого) есею американського професора Дж. Кейрі «Проблема історії журналістики».

Як стверджував цей всесвітньо відомий вчений, необхідно переосмислити американську історію журналістики з перспективи культурології, зокрема «культурної історії». У цьому плані варто подати розлогу цитату з його тези, яка ілюструє трансформацію підходів та перспектив щодо дослідження преси у США в середині 1970-х рр.: «Преса сама по собі є відображенням людської свідомості. Чи ми думаємо про пресу як про інституцію, комплекс правових прерогатив стосовно висловлювання чи технологічного корпусу, вона є насамперед відображенням певного етосу, настрою чи уяви. Преса уособлює структуру почуття, запозиченого з минулого, і оскільки ця наріжна структура почуття змінюється, зазнає змін і сама преса. Пресу необхідно розглядати як уособлення свідомості. Наші історії, відповідно, повинні розкрити, як суспільна свідомість інституціоналізується у процедурах збирання новин і репортажу, формах пресової організації і визначеннях прав і свобод» [9, р. 93] (тут і далі переклад з англійської українською – С. Блавацького).

⁴ Як зауважує ця медіадослідниця, мета її роботи – це студіювання «комеморативних практик журналістських спільнот у США».

У продовження цих міркувань Дж. Кейрі актуалізує культурологічну перспективу для майбутніх студій з історії журналістики у США: «Наше головне покликання – це розглядати журналістику як текст, що розповів щось про щось комусь; охопити форми свідомості, фантазії, інтерпретації дійсності, які журналістика вмістила». Підсумовуючи свої рефлексії з приводу концептуальної трансформації історії журналістики, американський вчений резонно аргументує, що її успішне здійснення приведе до того, що «сприйнята тривіальність і нудність» предмета дослідження («історії журналістики») «випарується» [10, р. 93].

Ця піонерська знакова студія Дж. Кейрі стала імпульсом до переосмислення усталених підходів, перспектив щодо вивчення історії журналістики на Заході – як в англосаксонському світі, так і в країнах Західної Європи. Як резонно зауважив інший відомий американський вчений, Майкл Скадсон (Michael Schudson), вона стала контрапунктом у написанні історії журналістики [18, р. 79]. Цей есей спричинив трансформацію в інтерпретації традицій американських медіа, зокрема в переосмисленні абсолютизованого «ідеалу об'єктивності» професійними журналістами США та позиціонуванні його як «стратегічного ритуалу» в їхній рутинній практиці⁵. Скадсон аргументував, що ці трансформаційні тренди в наративах історії преси Америки були зумовлені зміною «клімату» навколо критики журналістики та появою нових напрямів у розвитку американських медіа, наприклад феномену «нової журналістики» (або «літературної журналістики») 1970-х рр. Медійники у США стали більш «самокритичними», «саморефлексивними», зокрема в процесі продукування новин.

На думку Скадсона, частина «досягнень» праці Дж. Кейрі полягала в тому, що він першим піддав критиці концепцію «вігівської історії» преси в США як засадничий міф для викладання журналістики в американських закладах підготовки журналістів⁶. Інше «досягнення» есею Кейрі – це критика

⁵ Показово, що Дж. Кейрі вважається у США фундатором т. зв. «ритуальної теорії» в журналістикознавстві, зокрема історії журналістики. Згідно з цією перспективою, медіа – це не просто «засіб публічної комунікації», а «драма», яка розгортається в тих чи інших конкретних історичних і соціокультурних обставинах.

⁶ У цьому плані варто відзначити його внесок у деконструкцію та деміфологізацію т. зв. вігівської «ліберальної моделі преси».

«вігівської історії» журналізму та пропонування альтернативної моделі (з перспективи культурної історії). Таким чином, Кейрі, як зазначив Скадсон, критикував цю концепцію без деструкції та девальвації її заслуг, обґрунтовуючи тезу, що вона просто «пережила себе».

Понад те, далі Скадсон аргументував, що з перспективи сучасності (1990-х рр.), «унаслідок трансформації Східної Європи та СРСР», після подій на площі Тяньмень (1989 р.), набагато легше визнати, що достоїнства американських новинних медіа заслуговують так само багато уваги, як і їхні дефекти (*sic!*) [15, р. 80]. Ці рефлексії американського вченого звучать особливо актуально в контексті адаптації української системи підготовки журналістів до західних навчальних програм.

Інше спостереження Скадсона щодо стану вивчення історії журналістики в США актуалізує значення міждисциплінарних досліджень. Зокрема, він акцентує «конкурентну перевагу» студій вчених із науковими ступенями в галузі історичних наук порівняно з аналогічними працями дипломованих медіадослідників [18, р. 80]. Тому логічно, як зауважує Скадсон, що одні з найкращих досліджень у царині історії преси в Америці – це результат роботи істориків⁷. Ці міркування та аргументи американського дослідника звучать особливо актуально в контексті перспектив і викликів для історії журналістики в українському науково-освітньому просторі. Як ми аргументуємо тут, на сучасному етапі розвитку медіаісторії в Україні обґрунтованим є синергетичний підхід представників різних гуманітарних дисциплін, зокрема головно – істориків і медіадослідників.

Інша американська медіадослідниця, Барбара Клауд (Barbara Cloud), у своїй розлогій науковій статті «Розмаїття історії журналістики» (2001 р.) вмістила історіографічний огляд студій з історії журналістики у США за чверть століття (1975–2000). Зокрема, вона подала кількісний аналіз наукових статей і есеїв, опублікованих в американському міжнародному рецензованому журналі *Journalism History*. В цьому огляді Б. Клауд звернула особливу увагу на зниження кількості історіографічних дослід-

⁷ У цьому контексті варто виокремити оригінальне дослідження американського історика Марка Хемптона, присвячене історії преси у Великій Британії в діахронії 1850–1950 рр., де він ґрунтовно проаналізував різні концепції британської преси, зокрема вдавшись до новаторського поєднання методологічних підходів культурної історії та медіасоціології [13].

жень у США, зокрема з медіаісторії, та збільшення кількості студій з проблематики гендеру, фемінізму, класової історії і т. д. [10].

Спостереження Б. Клауд щодо трансформаційних трендів в американській історико-журналістській дослідницькій дисципліні частково резонують і з тезами останньої статті Дж. Кейрі (2007) – «Коротка історія журналістики для журналістів» [8]. Як зауважив дослідник, «столітня традиція» незалежних медіа у США в середині 2000-х рр. піддається викликам з боку різних «сил» – економічних, політичних і культурних. Понад те, Дж. Кейрі експлікує тези М. Скадсона щодо генези та становлення новинарної журналістики в 18-му та 19-му ст., зокрема основоположних концептів: «новини», «газета» та «репортаж».

У цьому контексті ми можемо зауважити, що означені думки резонують зі спостереженнями всесвітньо відомого німецького філософа Ю. Габермаса щодо структурної трансформації публічної сфери в 18-му ст. Саме тоді, в добу Просвітництва, аргументував вчений, «сфера громадської відкритості», публічних дискусій, обговорення суспільно важливих подій перемістилася з простору європейських кав'ярень на шпальти газет. Понад те, стверджує Дж. Кейрі у своєму есеї, журналістика постала «в найбільш систематичній формі там, де її розвиток використовувався для розвитку національної держави та духу націоналізму [*sic!*]» [8, р. 12]. У цьому плані американський вчений цитує відому студію Б. Андерсона «Уявні спільноти» (1983). В останній автор постулює тезу, що «друкарський капіталізм» був найголовнішим фактором створення «уявної спільноти нації». Друкарство, як стверджував Б. Андерсон, визначило націю як уніформне місце для читання, що «зв'язало до купи маленькі вузлики читаючих людей».

Відповідно, як розвиває свою думку сам Дж. Кейрі, корені журналістики є ідентичними до «витоків республіканської чи демократичної форми урядування: без журналістики – нема демократії».

Однак, аргументує він, наявна й обернена кореляція: відсутність демократії тотожна відсутності журналістики. Долі журналістики, національної держави і публічної сфери інтимно взаємопов'язані і не можуть бути легко відокремленими [8, р. 13].

Схожі спостереження щодо новочасного стану та перспектив історії журналістики у США простежуються і в студіях іншого відомого американського медіадослідника, Джона Нерона. Як

аргументував Нерон в етапній статті на початку 2010-х рр., для американської школи історії журналістики останніх десятиліть іманентною є «вбудована криза ідентичності» [16].

Ця криза ідентифікації, як аргументує О. Гудошник, є характерною й для корпусу новочасних вітчизняних медіа-досліджень: «Дискурс сучасної історико-журналістської науки все виразніше демонструє внутрішні проблеми своєї ідентифікації та активно звертається до новітніх засобів вписування в мінливий інформаційний простір журналістики» [1, с. 21].

Особливо актуальними та релевантними ці тези є в контексті актуалізації нових історичних концептів, зокрема феномену презентизму (ґрунтовно проаналізованого у згаданій статті О. Гудошник)⁸. Як зауважує цитована науковиця, дослідження трансформацій темпоральних рецепцій актуалізувалися останнім часом у межах технічних наук, у комунікативістиці⁹, історії, психології, культурології, мистецтвознавстві. Поширеними стали практики переосмислення часу історичного, як результат – звернення до явища презентизму, в якому «суспільство переорієнтовується на поточний момент» (Д. Рашкофф) [1, с. 13]. О. Гудошник покликається на праці американських вчених (як-от згадуваного американського дослідника «медіавірусів» Д. Рашкоффа) та інших науковців, зокрема Тема та Олівера (Tamm & Olivier, 2019). Останні інтерпретують концепцію презентизму як таку, що «складається з безлічі прониклих тимчасовостей»¹⁰.

Однак, на нашу думку, така інтерпретація західних вчених – це новочасне переосмислення концепції «історичного конструктивізму» американського історика У. Бенджаміна (Walter Benjamin) у проекції на сьогодення. У викладі іншого відомого вченого, медіадослідника, професора Дж. Д. Пітерса, «історик не чекає, поки минуле висловить себе у своїй повноті,

⁸ Тут, на нашу думку, наявний екзистенційний парадокс, суперечність між історією журналістики (медіаісторією), яка ґрунтується на онтологічних засадах історизму, лінеарності, діахронії, та феноменом презентизму, який абсолютизує синхронію. Понад те, як ми аргументуємо, існує фундаментальний ризик релятивізації медіаісторії унаслідок утвердження постмодерних (і «новомодних») концепцій, зокрема головно – презентизму.

⁹ У цьому контексті варто згадати всесвітньо відоме дослідження американського вченого, «ґуру» комунікативістики, Джона Дарема Пітерса «Слова на вітрі: історія ідеї комунікації» [2] та оригінальні дослідження взаємовпливів темпоральності та медіа відомого українського медіадослідника, вченого, професора Б. Потятинника «Медіа: ключі до розуміння» [3].

¹⁰ Цит. за: [1].

він активно поєднує минулі віки один з одним». Пітерс експлікує «конструктивний принцип»¹¹ в історичному мета-наративі, зауважуючи, що темпоральність для Бенджаміна не є континуумом, лінійною неперервністю, – він сповнений «розривів і шляхів навпростець – червоточин, так би мовити. Сучасність можна досягнути через її зв'язок з тими моментами в минулому, з якими вона має таємну спорідненість...» [2, с. 12]. Понад те, як резонно аргументує свою тезу Пітерс, минуле «рандомно» актуалізується в сучасності, а історія конструюється не в рамках простої лінійності, а «у комбінації різноманітних комплексів» [2, с. 12].

Саме такий «конструктивний принцип» Бенджаміна та Пітерса щодо дослідження комунікативістики та медіа, на нашу думку, є актуальним, релевантним і затребуваним для новочасних медіаісторичних студій, зокрема в Україні. Як впливає з викладених аргументів, такий підхід обґрунтовує значення та важливість дослідницької дисципліни «медіаісторія» («історія журналістики», «історія преси») на початку 21-го ст., в контексті новочасних викликів традиційній концепції історії, зокрема з боку феномену презентизму, комеморативної історії, гендерних студій, постколоніальних студій (post-colonial studies).

Ця актуалізація медіаісторії як міждисциплінарної галузі наук простежується особливо в сучасних західноєвропейських і скандинавських медіаісторичних студіях. У цьому плані варто виокремити у рамках цієї статті науково-популярну антологію з історії медіа представників французької школи медіаісторичної науки п. н. *Penser L'Histoire des Médias* [17]¹². Ця всеохопна синтетична колективна праця – результат синергії, транснаціональної наукової комунікації та колаборації п'ятдесяти європейських дослідників різноманітних аспектів медіаісторії в європейському регіоні¹³.

¹¹ З яким Пітерс солідаризується і який він використовує у своєму фундаментальному дослідженні історії ідеї комунікації в західному світі.

¹² Ця колективна праця містить розвідки з медіаісторії видатних західних медіадослідників, зокрема Франсуа Робіне, професора Клер Блянден, Еммануєля Фантена, професора Валері Шафер, професора Майкла Палмера та багатьох ін.

¹³ Ці наукові праці стали можливими внаслідок Першого міжнародного конгресу Товариства історії медіа (La Société de l'Histoire des Médias (SPHM), який був організований та проведений на базі Версальського університету Святого Кантена в Івелін (University of Versailles Saint Quentin-en Yvelines) у травні 2016 р. Товариство з історії медіа – провідна міжнародна організація (заснована 2000 р.), яка займається координацією, колаборацією та керуванням академічних

Як зазначено в інтродукції до антології, ця колективна праця «обертається навколо чотирьох осей». Перша вісь – це методологічні проблеми, питання та виклики, які релевантні для методологічного апарату дослідження різноманітних і складних аспектів медіаісторії. Також це розмаїття підходів, перспектив, які застосовуються медіадослідниками для студіювання різних типів медіа у ретроспективі. Друга вісь – це індивідуальні дослідницькі доповіді, реалізовані істориками за результатами їхнього опрацювання першоджерел. Третій вимір – це спектр об'єктів дослідження історії медіа (тобто різні види ЗМК (радіо, ТБ, газети, журнали, а також різні типи ЗМІ з точки зору їх тематико-проблемних детермінант). Остання, четверта, вісь – це релевантність, цілеспрямованість та соціальна затребуваність, прикладне значення наукових результатів, отриманих медіаісториками, для інших соціогуманітарних дисциплін.

Ці чотири виміри розгортаються в рамках «тріади» синтетичних макростудій, мікротематичних досліджень та «еґоісторичних» наративів з історії медіа. Отже, ця антологія обертається навколо цих чотирьох осей. Очевидними позитивними сторонами цієї колективної праці передусім є те, що вона заповнює лакуни, які існують у новітній галузі історії – медіаісторії¹⁴.

Остання, як аргументують упорядники та редактори антології, ґрунтується на симбіотичному «сплаві» історії, культурології, постколоніальних студій, медіадосліджень та цифрової гуманітаристики (*Digital Humanities*)¹⁵. Отже, в етимологічному та гносеологічному плані медіаісторія, як обґрунтовують упорядники та автори *Penser L'Histoire de Medias*, впливає із згаданих академічних галузей і сприяє їхньому розвитку.

студій з медіа історичної науки (як-от історії преси, пропаганди, іншомовної преси (зокрема в рамках міжнародного проєкту дослідження іншомовної преси Transfopress) й інших суміжних дослідницьких напрямів. Його наукові результати головню публікуються в рецензованому міжнародному франкомовному журналі *Le Temps des Medias* (виходить друком від 2003 р.), а також презентуються у публічному академічному дискурсі на дворічних симпозіумах цього Товариства – як у Франції (зокрема Парижі), так і в інших європейських країнах. Див.: [7].

¹⁴ Ця дослідницька дисципліна була заснована в Франції 1996 р. піонерською фундаментальною книгою французького історика, медіафілософа, Жана-Ноеля Жанені «Une histoire des médias: des origins à nos jours» [15].

¹⁵ Останній напрям є надзвичайно актуальним та перспективним у західній гуманітаристиці, а останнім часом починає розвиватись і в Україні, прикладом якого (зокрема з перспективи пресознавчих студій, історії преси) є такі українські цифрові ресурси, як Libraria (Архів української періодики онлайн) та Diasporiana.

На думку відомого німецького медіадослідника Вольфганга Ернста, медіаісторія – це «медіаархеологічне заняття» для медіадослідників. Це спосіб уваги, що ізолює технологічні складові медіа, зосереджуючись переважно на медійних темпорально-просторових аспектах, моментних і онтологічних вимірах медіа. Одним з аргументів оригінального підходу Ернста до дослідження «медіаархеології» є те, що він пропонує вважати самі медіа «археологами». Всупереч матеріалістичному підходу Ернста (характерному для німецької медіашколи та спадщини), книга «Penser l'Histoire des Medias» – це радше «колективна спекуляція». Ця антологія ґрунтується переважно на картезіанських онтологічних засадах французьких інтелектуальних традицій (тобто раціоналізму та спекулятивної філософської спадщини). Однак вона має суттєві лакуни та недоопрацювання, зокрема в методологічному плані. Наприклад, жоден із розділів чи індивідуальних глав цієї антології не присвячений дослідженню оригінальної методології медіаісторії. Це, на наше переконання, демонструє кризу ідентичності в методології сучасних медіаісторичних досліджень. Це, відповідно, є найголовнішим завданням і викликом для найновішої генерації медіадослідників – як в Україні, так і за кордоном.

Наприкінці 2010-х рр. переосмислення традиційних концепцій щодо вивчення медіаісторії актуалізувалося і в північноєвропейському медіадискурсі, зокрема в скандинавській школі медіастудій. Імпульсом до такої концептуальної трансформації стала етапна стаття скандинавських медіадослідників, представників впливової школи медіастудій Лундського університету п. н. «Entangled Media Histories» [11]. Ця стаття авторства Марі Кронквіст та Крістофа Хільджерта у формі «дослідницької доповіді» спричинила широкий резонанс в європейській школі медіадосліджень¹⁶. Як резонно аргументували автори цієї публікації, транснаціональні та крос-медіальні виміри медіа і комунікації упродовж всієї історії медіадосліджень «не були адекватно визнані». У цій статті вони запропонували концепт «entanglement» (заплутаність) як «засіб кращого розуміння динамічної взаємозв'язаності медіа через семіотичні, інституційні та політичні кордони в історії». Понад те, як постулювали ці медіаісторики, перспектива «заплутаних медіаісторій»

¹⁶ Див. також їхню колективну працю (у колобарації з Х'ю Чігнеллом «Introduction: Tracing entanglements in media history. Media History» [15].

проливає світло на соціально-комунікаційну діяльність загалом і може таким чином збагатити будь-яке історичне дослідження. Ця доповідь окреслює та запрошує до обговорення теоретико-методологічної концепції транснаціональної мережі західноєвропейських медіаісториків «Entangled Media Histories» («Заплутані медіаісторії»)¹⁷.

Як зазначено фундаторами та членами цієї мережі, «головна академічна» мета цього міжнародного форуму та концепту – це «кинути виклик традиційним сліпим плямам у перспективі і спільному методологічному націоналізму медіаісторичної науки» [12]. Автори цього трансформаційного концепту резонно стверджували, що до середини 2010-х рр. «простежувалася тенденція обговорення проблематики медіаісторії лише в національних контекстах (які також включають т. зв. «компаративні студії») і з «мономедіальної перспективи»¹⁸. Окрім того, іншим характерним атрибутом такої «дискусії» було зосередження на одному медіумі в конкретний час, як-от, наприклад, на пресі, радіо чи на телебаченні. Однак, як зауважують західноєвропейські науковці, фактом залишається те, що «багатократні крос-кордонні та крос-медіальні взаємини не було належно досліджено донині» [12].

Ці рефлексії звучать особливо актуально й для українського науково-освітнього процесу, зокрема в контексті створення нових навчальних курсів, дисциплін з історії медіа.

Висновки та перспективи. Наш комплексний критичний історіографічний огляд історико-пресознавчих досліджень на Заході може бути підсумований таким чином. По-перше, тут ми вперше у вітчизняний журналістикознавчий дискурс ввели нові, раніше не відомі, відомості про підходи, патерни, перспективи щодо дослідження історії журналістики у США упродовж півстоліття (від 1974 р.).

Подано **грунтовний** критичний аналіз (і переклад) головних тез етапної праці в американській медіаісторії – статті професора

¹⁷ Створеної 2013 р. як форуму для співпраці в дослідженнях і навчанні між медіаісториками у Швеції, Німеччині та Сполученому Королівстві.

¹⁸ Ці спостереження, західноєвропейських і скандинавських медіадослідників характерні й для східноєвропейських, зокрема українських, медіаісторичних студій, як-от праць з історії преси. Для них (як уже було зауважено) є властивими локальність, маргінальність, «обговорення проблематики медіаісторії виключно в національних контекстах» і з «мономедіальної перспективи» (фокусуєтесь на одному медійному вимірі, головню – на пресознавчих дослідженнях).

Дж. У. Кейрі «Проблема історії журналістики» (1974). Окрім того, продемонстровано фундаментальний «імпакт» цієї праці на трансформацію концептів і перспектив дослідження історії преси у США, розвиток подальших студій з історіографії журналістики в Америці (на прикладі статей М. Скадсона, Дж. Нерона, Б. Клауд та ін.). Простежено кризу ідентичності історико-журналістської науки в діяхронному транснаціональному вимірі – в США, Скандинавських країнах, Франції та Україні, зокрема в контексті викликів з боку феномену презентизму.

Актуалізовано та зацентровано перспективність застосування «конструктивного принципу» У. Бенджаміна та Дж. Д. Пітерса стосовно дослідження комунікативістики та медіа для сучасних медіаісторичних студій, зокрема в Україні. Як впливає з їхніх дослідницьких перспектив, цей підхід обґрунтовує значення та важливість дослідницької дисципліни «медіаісторія» («історія журналістики», «історія преси») на початку 21-го століття в контексті новочасних викликів традиційній концепції історії, зокрема з боку феномену презентизму, комеморативної історії, гендерних студій, постколоніальних студій і т. д.

Показано розбіжність вітчизняних та заокеанських підходів до дослідження історії преси, зокрема крізь призму культурної історії. Закцентовано епігонство у вітчизняній історико-журналістикознавчій школі традиційних американських підходів до пресознавства, зокрема у дослідженні «вігівської» ліберальної моделі преси. Як ми аргументуємо тут, ці процеси супроводжувалися (особливо у 1990-х–на початку 2000-х рр.) некритичним підходом, автоматичною екстраполяцією західних (зокрема американських) моделей, навчальних програм, курсів в українську навчальну «матрицю». Особливе місце в цьому плані відводилося епігонству «вігівської моделі» історії журналістики, ліберальної теорії преси. В українських реаліях реалізація цієї моделі знайшла своє втілення у двох крайнощах – або в лібертаріанській моделі «свободи преси без відповідальності» (етап розвитку української школи журналістики в 1990-х рр.), або в гібридній, специфічній для українського медіаринку (на початку 21-го століття), моделі поєднання ліберальної концепції преси з олігархічним медіаконтролем.

Наукова оригінальність нашої розвідки полягає також у тому, що вперше у вітчизняній журналістикознавчій дискурсі (зокрема в історію журналістики) вводяться нові, раніше не відомі,

відомості про концепти дослідження історико-журналістської науки в скандинавській школі медіадосліджень (Лундська школа «заплутаних медіаісторій») та західноєвропейській школі медіаісторії (зокрема французькій).

З'ясовано, що від початку 2010-х рр. у європейській та американській школах медіадосліджень простежується мегатренд на користь плюралістичної перспективи медіаісторії, замість колишньої, моністичної, перспективи медіаісторії (історії журналістики, історії преси).

Література

1. Гудошник О. В. Історія журналістики в часи презентизму: досвід США. *Communication and Commnicative Technologies*. 2021. Вип. 21. С. 13–22.
2. Пітерс Дж. Д. Слова на вітрі: історія ідеї комунікації. Київ, 2004. 302 с.
3. Потятиник Б. Медіа: ключі до розуміння. Львів: Паіс, 2004. 312 с.
4. Романюк М. Українське пресознавство як спеціальна історична дисципліна: до постановки проблеми. *Поліграфія і видавнича справа*. 2002. № 39. С. 17–18.
5. Сніцарчук Л. Українська преса Галичини (1919–1939 рр.) і журналісткознавчий дискурс: монографія. Львів, 2009. 416 с.
6. Blavatsky S. Mapping the Ukrainian Foreign-language Press in Europe during the Ukrainian Revolution (1917–1921) in Western and Ukrainian Archives and Libraries. *Slavic & East European Information Resources*. 22:2. P. 147–169. DOI: 10.1080/15228886.2021.1917064.
7. Blavatsky S. “Penser l’histoire des médias. Review”. *Obraz*. 2020. Vol. 1(33). P. 94–97.
8. Carey J. A Short History of journalism for journalists. *Harvard international Journal of Press and Politics*. 2007. Vol. 12. Issue 1. P. 3–16.
9. Carey J. W. The Problem of Journalism history. [1974]. P. 93.
10. Cloud B. The Variaty of Journalism History. *Journalism History*. 2001. Vol. 26. Issue 4. P. 141–146. DOI: 10.1080/00947679.2001.12062554.
11. Cronqvist M., Hilgert Ch. Entangled Media Histories. *Media History*. 2017. 23:1. P. 130–141. DOI: 10.1080/13688804.2016.1270745.
12. Entagled Media Histories: A Research Network for European media historians since 2013. URL: <https://emhis.blogg.lu.se/about/> (accessed 14th feb., 2022).
13. Jeanenney J.-N. Une histoire des médias: des origins à nos jours. Paris: Seuil, 1996.
14. Hampton M. Visions of the Press in Britain, 1850–1950. Urbana; Chicago: University of Illinois Press, 2004.
15. Hilgert Ch., Cronqvist M., Chignell H. Introduction: Tracing entanglements in media history. *Media History*. 2019. Vol. 4. P. 1. DOI: 10.1080/13688804.2019.1688142.

16. Nerone J. Does Journalism History Matter? *American Journalism*. 2011. Vol. 28. Issue 4. P. 7–27. DOI: 10.1080/08821127.2011.10677800.
17. Penser l'Histoire des Médias / sous la direction de Claire Blandin, Emmanuelle Fantin, François Robinet, Valérie Schafer; avec la collaboration d'Emmanuelle Fantin. Paris: CNRS, 2019. 276 p.
18. Schudson M. Introduction/The Problem of Journalism History. *Carey J.: A Critical Reader*. Minneapolis; London: University of Minnesota Press, 1997. P. 79–85.

References

1. Hudoshnyk, O. V. (2021). Istoriia zhurnalistyky v chasy prezentyzmu: dosvid SSHA [The history of journalism in the presentism period: the USA experience], *Communication and Communicative Technologies*, (21), 13–22 (in Ukr.).
2. Piters, Dzh. D. (2004). Slova na vitri: istoriia idei komunikatsii [Speaking into the Air: A History of the Idea of Communication], Kyiv, 302 (in Ukr.).
3. Potiatynnyk, B. (2004). Media: klucchi do rozuminnia [Media: keys to understanding], Lviv: Pais, 2004, 312 (in Ukr.).
4. Romaniuk, M. (2002). Ukrainske presoznavstvo yak spetsialna istorichna dystsyplina: do potsanovky problemy [Ukrainian press studies as a special historical discipline: a problem statements], *Polihrafiia i vydavnycha sprava*, (39), 17–18 (in Ukr.).
5. Snitsarchuk, L. V. (2009). Ukrainska presa Halychyny (1919–1939 rr.) i zhurnalistykoznavchyi diskurs [Ukrainian Press of Galicia (1919–1939) and journalistic discourse]: monohrafiia, Lviv, 416 (in Ukr.).
6. Blavatsky, S. (2021). Mapping the Ukrainian Foreign-language Press in Europe during the Ukrainian Revolution (1917–1921) in Western and Ukrainian Archives and Libraries, *Slavic & East European Information Resources*, (22:2), 147–169. DOI: 10.1080/15228886.2021.1917064 (in Eng.).
7. Blavatsky, S. (2020). Penser l'histoire des médias. Review, *Obraz*, 2020, (1(33)), 94–97 (in Eng.).
8. Carey, J. (2007). A Short History of Journalism for Journalists: A Proposal and Essay, *Harvard Journal for Press and Politics*, (12(1)), 3–16 (in Eng.).
9. Carey, J. (1974). The Problem of Journalism History, *Journalism History*, (1:1), 3–27. DOI: 10.1080/00947679.1974.12066714 (in Eng.).
10. Cloud, B. (2001). The Variety of Journalism History, *Journalism History*, (26:4), 141–146. DOI: 10.1080/00947679.2001.12062554 (in Eng.).
11. Cronqvist, M. & Hilgert, C. (2017). Entangled Media Histories, *Media History*, (23:1), 130–141. DOI: 10.1080/13688804.2016.1270745 (in Eng.).
12. Entangled media histories: A research network for European media historians since 2013. Retrieved from <https://emhis.blogg.lu.se/about/> (accessed 14th feb., 2022) (in Eng.).
13. Jeanenney, Jean-Noel (1996). Une histoire des médias: des origines à nos jours, Paris: Seuil (in Eng.).

14. Hampton, M. (2004). *Visions of the Press in Britain, 1850–1950*, Urbana; Chicago: University of Illinois Press (in Eng.).

15. Hilgert, C., Cronqvist, M., Chignell, H. (2019). Introduction: 'Tracing entanglements in media history', *Media History*, (4), 1. DOI: 10.1080/13688804.2019.1688142 (in Eng.).

16. Nerone, J. (2011). Does Journalism History Matter?, *American Journalism*, (28:4), 7–27. DOI: 10.1080/08821127.2011.10677800 (in Eng.).

17. (2019). *Penser l'Histoire des Médias / sous la direction de Claire Blandin, Emmanuelle Fantin, François Robinet, Valérie Schafer; avec la collaboration d'Emmanuele Fantin*, Paris: CNRS, 276 (in Fr.).

18. Schudson, M. (1997). Introduction/The Problem of Journalism History, *Carey J.: A Critical Reader*, Minneapolis; London: University of Minnesota Press, 79–85 (in Eng.).

Serhij Blavatsky

Candidate of Social Communications

Senior Research Fellow

Vasyl Stefanyk National Scientific Library of Ukraine in Lviv
(Lviv, Ukraine)

PROBLEMS OF THE WESTERN HISTORY OF THE PRESS: CRITICAL HISTORIOGRAPHICAL REVIEW (1974–2020)

This review article makes an attempt to accomplish a historiographic overview of the works in problematic of the history of press in the West. The aim of this paper is to make a synthetic overarching historiographic overview of Western studies in Media History, specifically in Press Studies and more specifically – in Press History. **The scientific novelty of the research:** for the first time in the Communication and Media Studies in Ukraine (the so-called "Theory and history of Journalism) Western perspectives and concepts regarding the research problem of Journalism History are discussed here. We conducted the qualitative analysis of main works in Media History on the basis of influential Western international peer-reviewed journals (*American Journalism Review*, *Communication Quarterly*, *Media History*, *Journalism History*). Specifically, for the first time, we introduce here in the Ukrainian scholarly discourse a milestone pioneering research essay of world-renowned American scholar, Professor J. W. Carrey *The Problem of History of Journalism (Journalism History, 1974)*. Its impact on transformation of conceptual perspectives to studying Media History in Western scholarship has been analyzed. We have elucidated common and different perspectives,

interpretations, concepts and methodology of studying history of media, in particular press, in Western academic discourse. It has been argued here the relevance of reconsidering Ukrainian concepts and perspectives towards studying history of journalism, specifically from the mainstream (in the West) interdisciplinary perspective of the Cultural Studies, Behavioral Psychology, Global History and last but not least, – Communication and Media Studies. It has been accentuated in this paper a necessity of selective interpolation of Western perspectives on Media History in the Ukrainian humanities, specifically Journalism History curriculum discipline. The conclusions have been drawn and the perspectives of follow-up historiographical works in Media History (specifically, Press History) in the Ukrainian scholarship have been put forward.

Keywords: Journalism History, Media History, histories, historiography, overview, press, Western, American, concept, perspective, cultural history; Cultural Studies; Communication and Media Studies.

Зоряна Грень

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-9869-7421>

кандидат наук із соціальних комунікацій

Львівська національна наукова бібліотека України імені В. Стефаника

(Львів, Україна)

gren@nas.gov.ua

УДК 050(=111)(100)(091):070(477)

PERIODICAL STUDIES: ІСТОРІЯ СТАНОВЛЕННЯ НАПРЯМУ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

DOI: <https://doi.org/10.37222/2786-7552-2022-1-3>

У статті висвітлено історію формування *periodical studies* як окремої галузі міждисциплінарних досліджень в Західній Європі та США, об'єктом якої є періодичні видання. Встановлено зв'язок *periodical studies* і пресознавчих досліджень в Україні, прослідковано еволюцію в підходах до вивчення періодичних видань від автономного об'єкта дослідження (Ш. Латем, Р. Шоулз) до трактування періодичних видань як мереж, що існують всередині і поза ними.

Накреслено головні напрями вивчення періодичних видань на сучасному етапі. Стаття містить фактологічну інформацію